

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

KUR'AN MEÂLLERİ SEMPOZYUMU

-eleştiriler ve öneriler-

(I)

24-26 Nisan 2003

İZMİR

DÜZENLEYEN

Diyanet İşleri Başkanlığı

&

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ANKARA—2007

Tertip Heyeti:

Prof. Dr. Ömer DUMLU
Doç. Dr. Hüseyin YAŞAR
Yard. Doç. Dr. Mustafa ÖZEL
Araş. Gör. Dr. Muammer ERBAŞ
Araş. Gör. Ziya ŞEN

Redaksiyon

Dr. Ömer MENEKŞE

Tashih

Dr. Kıyasettin KOÇOĞLU
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ
A. Osman PARLAK
H. Duran NAMLI

Dizgi & Grafik

Recep KAYA
Hüseyin DİL
İlker ÇALIŞKAN

Baskı

GURUP Matbaacılık
Tlf.: (0312) 384 73 44

2007-06-Y-0003-672
ISBN: 978-975-19-4115-2

© Diyanet İşleri Başkanlığı

Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı
Derleme ve Yayın Şubesi Müdürlüğü
Tel: (0312) 295 72 93 - 295 72 94 - Fax: (0312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

YORUM VE ANLAM FARKLILIĞI AYIRIMINDA TARİHSEL ANLAMIN KUR'ÂN ÇEVİRİLERİNDEKİ YERİ

Araş. Gör. Dr. İshak ÖZGEL*

Giriş

Çeviri geçmişe veya başka bir dil ortamına yol almanın en temel gereksinimidir. Bu yönüyle dillerin dili olan çeviri, insanlar farklı dilleri konuşmaya başladığından beri var olmuştur. Erken dönemlerden itibaren nasıllığı üzerinde tartışılmaya başlanmış olsa ve hâlen de tartışılmaya devam etse de, insanlar aynı dili paylaşmadıkça, her açıdan eşdeğerliliğe sahip bir çeviri dili oluşturmak mümkün gözükmemektedir. Zira her dil, doğduğu zamanların, toprakların, insanların, değerlerin ürünüdür. Kısaca tarihsellik ile maluldür. Kendisinin tarihsel olması bir yana, her türlü dilsel eseri de tarihselliğe mahkum eden dil, bu yönüyle insanlar arasındaki iletişimin önündeki önemli engellerdendir. Ne var ki insanlar, birbirlerini ve geçmişini anlamaktan hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Dahası, kendilerini yaratan Allah da onlara, vahyini dönem dönem sadece muayyen bir dilde göndermiştir. Kendi içlerinden peygamber gönderilenler dışında kalan insanlar, yaratıcının buyruğuna ancak çeviri ile ulaşabilmek durumunda kalmışlardır. İşte bu durum, çeviri üzerindeki tartışmaları daha da girift hâle getirmiştir. Çünkü ilâhî buyruğun değiştirilerek nakledilmiş olma ihtimali, insanları endişelendirmeye yeten bir şüphedir. Bu şüpheyi yok edecek bir çeviri mümkün müdür?

Her çeviri, Hermes'in, tanrıların sözlerini insanlara aktarırken yorumlayarak aktarması (Hermenutik) gibi bir yorum mudur? Elbette insanın var olduğu her işlemde bir yorum zorunluluğu söz konusudur. Çeviriyi yapan da insan olduğuna göre yorumsuz bir çeviriden bahsedebilir miyiz? Yorum ve anlam arasındaki ayrımı görmezsek, çeviri ile hermeneutik, çeviri ile tefsîr ve te'vîli birbirinden nasıl ayırt edebiliriz? Farklı zamanda veya farklı bir dil ortamında yaşayan okura, kaynak dildeki metnin kendi anlamıyla aktarılmasını, çevirmenin engelleme ve bulanıklaştırma hakkı var mıdır? Yorumlarla başkalaştırılmış, hedef dildeki metin, yazara mı yoksa çevirmene mi aittir? Bu ve benzeri sorular, başlangıçtan beri farklı tonlarda sürekli olarak sorula gelen çeviri problemlerinin başında gelmektedir.

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı Araş. Gör.

Kur'an çevirileri konusu da bünyesinde bu soruları ve sorunları taşımaktadır. Özellikle yorum ve anlam arasındaki ayırımın farkına varılmaması veya yeterince vurgulanmaması önemli problemlere yol açmaktadır. Mevcut Kur'an çevirilerinin çoğunda; yorumların çeviri olarak aktarılmasına bağlı olarak, özellikle metni sadece çevirilerden okumak durumunda olan kişiler, aynı ayetin çevirisi olarak karşılarında birbirinden farklı çeviriler bulmakta, doğal olarak bunlardan hangisi Kur'an metninin gerçek çevirisi? sorusunu sormaktadırlar. Son zamanlarda medyada yapılan din konulu tartışmalarda bu husus, belirgin bir şekilde dikkati çekmekte, uzman olarak davet edilen akademisyenlerin ayetlerin çevirisi üzerinde anlaşamamaları, geniş halk kitlelerinin zihninde bazı soruların oluşmasına neden olmaktadır. Zira bu farklı çevirilerin, metnin anlamını çevirmekten değil, söz konusu ayetin, kelimenin ya da kavramın yorumundan kaynaklandığı dile getirilmemekte, bunlar birer anlam çevirisi olarak sunulmaktadır. Bu nedenle biz tebliğimizde, bu farkı belirginleştirmeye çalışacak, şayet çeviri yapıyorsa yorumun değil anlamın aktarılmasının gereği üzerinde durarak Kur'an meâllerinde tarihsel anlamın önemine değineceğiz. Böylece ilâhî bir metni çeviri aracılığıyla okumak durumunda olan bir okura, daha saf bir tercümenin nasıl ulaştırılabileceğine dair yöntem arayışlarına, tarihsel anlam açısından katkıda bulunmaya çalışacağız.

I- Anlam ve Yorum Arasındaki Fark

Anlam ve yorumu birbirinden ayırmak felsefî açıdan çok kolay değildir. Zira burada anlam ve anlamının farklı tanımları söz konusudur. Meselâ beşerî bilimler açısından bakıldığında algılayan ve algıladıklarını muhtelif işlemlerle, anlamlı hâle dönüştüren insan, yaşadığı çevre ve bilgi birikimine bağlı olarak neredeyse her an bir yorum ameliyesi ile iç içedir. Ancak linguistik düzeyde anlam ve yorum arasındaki ayrımı ifade etmek nispeten mümkün gözükmemektedir. Buna göre bir dilsel ifadenin anlamı, tümcenin, tümcenin yer aldığı metnin ve onları oluşturan sözcüklerin ait olduğu dilin yapısıyla belirlenir. Bununla, isim veya fiilin ne olduğunu belirleyen dilin gramer yapısı ve sözlüklerde belirlendiği şekliyle tercüme edilebilirlik modelleri gibi hususlar kastedilmektedir.¹

Bu açıdan bakıldığında, aynı dil ortamı içine girilerek, bir metnin neyi ifade ettiğini, kelimeler ve onların oluşturduğu cümle ilişkileri içinde kavrama işlemi olan anlama ile, elde edilen bu anlamla neyin kastedilmiş olabileceği üzerinde fikir yürütme faaliyeti olan yorum arasında fark vardır. Bu fark hem öncelik ve sonralık açısından hem de amaç ve sonuç yönüyle söz konusudur. Her yorum öncesinde bir anlam elde etme gereklidir. Anlamada, manayı kavrama amaçlanırken, yorumda, elde edilen anlamla neyi kastettiğini belirleme, izah etme isteği vardır. Anlamada belirli ölçüde bir objektiflikten bahsetmek mümkün iken yorumda, subjektiflik hâkimdir.

Her anlamının aynı zamanda bir yorum olduğu fikri özellikle beşerî bilimler me-

1 Pickmann, H. P., *Anlama ve İnsan Bilimleri*, Çev: Mehmet Dağ, Etüt Yayınları, Samsun 2000, s. 41.

todolojisi açısından doğru olsa da, anlamada, insan olmanın gerektirdiği gayri ihtiyarî fiilî bir yorum söz konusu iken bizatihi yorumda, bilinçli ve amaçlı bir yorumun var olduğu göz ardı edilmemelidir. Zira tercüme söz konusu olduğunda bu iki durum arasında sonuçları açısından önemli farklar ortaya çıkmaktadır. Birisinde çevirmen kaynak dilin sınırları içinde elde ettiği anlamı hedef dilde yine o dilin imkânları ile aktartırken diğerinde, çevirmen elde ettiği anlamı yorumlamakta, sonra aktarmaktadır.

İslâm dünyasında ma'nevî tercüme ve tefsîrî tercüme ayrımının yapılmış olması da anlam ve yorum farkını ifade etmektedir. Buna göre ma'nevî tercümede anlam, tefsîrî tercümede ise yorum merkezli bir çeviri vardır. Ayrıca tefsîr literatüründeki tefsîr ile te'vîl ayrımının da böyle bir nüansı içerdiğini düşünüyoruz. Bizce çevirilerde önemli bir yere sahip olan anlam yorum ayrımı, aslında Batı'daki ve İslâm dünyasındaki tercüme tartışmalarının da özünü oluşturmaktadır.

II- Batı'da ve İslâm Dünyası'nda Çeviri Sorunu

Geçmiş baktığımızda nasıl bir çeviri? sorusu etrafında temelde iki çeviri tutumundan bahsedildiğini görmekteyiz. *Verbum e verbo*, (sözcüğü sözcüğüne çeviri), *sensum exprimere de sensu*, (anlamın çevirisi).² Dilin temel iki unsuru olan sözcükler ve yüklendikleri anlamlar üzerinde temellendirilmiş olan bu ayırım, hemen hemen çeviri işlemine kalkışan, veya bu sorunu irdeleyen herkesin fark ettiği bir ikilemdir. Çiçero'ya kadar uzandığı söylenen³ bu iki kutuplu çeviri yöntem tartışması, Türkçe'mizde farklı şekillerde ifade edilmiştir. Sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemi; literal, harfî tercüme olarak, anlam çevirisi; serbest çeviri ve ma'nevî tercüme hatta tefsîrî tercüme olarak adlandırılmıştır. Birinci yöntemde, kaynak metnin biçimsel öğelerinin elden geldiğince korunarak aktarılması, ikincisinde, kaynak metin yapılarının elden geldiğince, çeviri metin dilinin anlambilimsel, sözdizimsel, biçimsel işleyişine uydurulması hedeflenmiştir. Bu tartışma, zaman içinde kılık değiştirmiş, çeviride aktarılması gerekenin, biçim mi yoksa içerik mi olduğu sorunu çevresinde dönüp durmuştur.⁴ Serbest çevirinin ilk savunucusu Çiçero olmuş, o, sözcük çevirisine karşı gelerek, çevirmenin bir edip ve yorumcu olması gerektiğini belirtmiştir.⁵

Çeviri yöntemi üzerindeki bu tartışmaya, daha sonraları, çevirinin, metin türüne göre yapılması gerektiğini belirten yeni bir yaklaşım eklenmiştir. Hermeneutiğin metinlere göre farklılaşması gerektiği düşüncesiyle eş zamanlı olarak gündeme gelen bu anlayışı,⁶ Friedrich Schleiermacher (1768-1834) önemsemiş ve vurgulamıştır. Schleiermacher, metinleri genel olarak iki ana gruba ayırmıştır. Bir yanda sanat metinleriyle

2 Göktürk, Akşit, *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul 1994, s. 18.

3 Aktaş, Tahsin, *Çeviri İşlemine Bir Bakış*, Ankara 1996, s. 11.

4 Göktürk, Akşit, *age.*, s. 18.

5 Newmark, Peter, *Approaches To Translation*, England 1984, s. 4.

6 Ormiston, Gayle L. – Schrift, Alan D., *Hermeneutiğe Giriş*, Çev: Hüsamettin Arslan, İstanbul 2002, s. 17.

bilimsel metinler, öte yanda gündelik iş yaşamını ilgilendiren metinler. Ona göre iş yaşamında, konu veya nesne öncelik taşıdığı için, anlam her zaman tektir, değişik yorumlara açık değildir. Bilim ile sanat metinlerinde ise, yazar, konusunu, nesnesini, özgün dil kullanımıyla, kendisi oluşturur. Bu nedenle, bu tür metinlerin çevirisinde, yazarın aktarılması büyük önem taşır. Schleiermacher'den daha önce Hieronymus (348-420) da çevirinin, metnin muhtevasına göre yapılması gerektiğini ileri sürmüştü, ancak o bu ayrımı, kutsal kitaplar ve dindışı metinler şeklinde yapmıştır.⁷

Batı dünyasında çeviri sorunu, genel olarak bu iki bakış açısı çevresinde şekillenmiş, serbest-literal çeviri konusu, eşdeğerlilik tartışmaları ile açılım kazanırken, metin türüne dayalı yaklaşım, metnin işlevi, alıcısı v.s şeklinde genişlemiştir ki: bunlar her hâlükârda anlam ve yorum arasındaki farka irca edilebilir özellikler taşımaktadır.

Çeviri sorunu etrafındaki tartışmalar, bu konudaki yöntem arayışları, kutsal kitaplar çevirisi problemi nedeniyle teolojik bir boyuta sahiptir. İlâhî kelâmın ifadesi olan herhangi bir dinî metnin, belirli dönemlerde muayyen bir dilde oluşmuş olması ve dinlerin genel itibarıyla tüm insanlığa hitap ettiğinin düşünülmesi, hem Hristiyan hem de İslâm dünyasında çeviri sorununa dinî bir boyut katmıştır.⁸ Ancak bu konuda Hristiyan dünyası ile İslâm dünyasındaki sorunların kaynağı dolayısıyla da ortaya çıkan yaklaşımlar arasında farklar vardır. Bu fark, temelde kutsal kitapların asliyetinin korunması ile alakalıdır.

Hristiyan dünyasında, kutsal kitap metinlerinin asıllarının kaybolmuş olması, yapılan çevirilerin, asıl gibi kabul edilmesine yol açmıştır. Zira Eski Ahid, İbranice'den ve Yeni Ahid Yunanca'dan Latince'ye, oradan da başta İngilizce olmak üzere başka dillere çevrilmiştir.⁹ Bunlar arasında özellikle İngilizce'ye yapılan çevirilerde serbest çevirinin benimsenmiş olması, çevirilerin asıl gibi kabul edilmesini sağlamıştır. Hatta resmi çeviri¹⁰ diye tanımlanan bir çeviri, o denli etkin olmuştur ki, halk nezdinde asıl metin muamelesi görmüş, bunun yansıması olarak da mevcut çevirilerin asla uygunsuzluğu iddialarına kimse itibar etmemiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki; daha sonraları yapılan çevirilerde, değişiklikler olduğuna dair iddialar ve buna karşı direnmeler, aslında serbest bir çeviri ile İbranice ve Yunanca'dan Latince'ye aktarılmış ve sonra da İngilizce'ye çevrilmiş bir metni esas alarak yapılan bir eleştiridir ki; çevirinin, çeviriye sadakatsizliği gibi bir paradoks içermektedir. Çünkü İncil, çoğunlukla tercüme olarak bilinmektedir.

7 Göktürk, *age.*, s. 19.

8 Buradaki bazı ifadeler Yahudiliğin ve Tevrat'ın özel konumunu belirtmek için kullanılmıştır.

9 Zira bunların en eski elyazma nüshaları ya kaybolmuş veya daha keşfedilmemiştir.

10 14 Ocak 1603 de Kral I. James piskoposları ve diğer papazları Hamton Sarayında bir toplantıya çağırarak Cenevre İncilini kötü bulduğunu belirterek yeni bir İncil çevirisi yapılmasını onaylamıştır. Bunun üzerine Piskoposlar İncili esas tutularak Grekçe ve İbranice metinlerden serbestçe faydalanılarak Kral James'in tespit ettiği kaidelere uyarak harfi bir tercüme yerine aslının ruh ve mânasını veren bir çeviri yapmışlardır. Böylece İncilin Resmî Çevirisi (Authorised Version) doğmuştur. Bu İncil halen bu konudaki etkinliğini korumaktadır. Savory, Theodore, *Tercüme Sanatı*, Çev: Hamit Dereli, İstanbul 1994, s. 133.

Ortada İncil çevirmeninden başka hiç bir mütercimin karşılaşmayacağı bir durum vardır. Çevirmen İncil'i tercümeye başladığı zaman zaten bu eserin okur nezdinde muhteşem bir tercümesi vardır.¹¹

Bu açıdan bakıldığında Batı dünyasında, gerek kutsal kitabın oluşumu, gerekse İbranice'den ve Latince'den çevrilmesindeki kaynak metinlerin olmaması gibi hususlar, Kutsaî kitabın serbest çevirisi konusunu farklı bir zemine oturtmaktadır. Bu nedenle olsa gerek Batı'da Kutsal Kitab'ın, metnin alıcısını esas alan yöntemlerle yorumlanarak farklı seviyelere meselâ çocuklara yönelik çevirileri yapılabilmektedir.

Halbuki İslâm dünyasında değişmeyen bir metin vardır. Bu metin, orijinal dili ile muhafaza edilmiştir. Metnin indirildiği orijinal dil, zamansal bir mesafe olsa da özü itibarıyla yaşamaktadır. Bu nedenle İslâm dünyasında çeviri sorunu, metnin korunması gibi bir kaygıyla ele alınmış, erken dönemlerde tercüme hareketlerine rastlanmamıştır. Bunun yerine tefsîr hareketi rağbet görmüştür.

İslâm dünyasında Kur'ân tercümesi merkezli tartışmalar, yoğun olarak sömürgecilik döneminde gündeme gelmiş, daha ziyade siyasî nedenlere bağlı olarak Mısır'da, yeni bir yönetime geçmenin etkileri ile Türkiye'de farklı yansımalarla sahip olan bir Kur'ân tercümesi tartışması yaşanmıştır. Bir tarafta tercümeyi gerekli görenler varken, diğer yanda Kur'ân'ın tercüme edilemeyeceği ve tercüme edilirse çeşitli sakıncaların doğacağını ileri sürenler olmuştur. Türkiye'deki tartışmalarda, Kur'ân'ın Türkçe tercümesinin, aslının yerini almak üzere yapıldığına dair endişeleri dillendirilirken, Mısır'daki tartışmalarda, genel olarak yabancılar tarafından İngilizce ve diğer Batı dillerine yapılan tercümelerin, bir sömürü aracı olarak kullanılacağı fikri savunulmuş, bu yolla Araplar arasındaki dil birlikteliğinin bozulacağı iddia edilmiştir. Bu dönemde batılılar tarafından yapılan ilk tercümelerde bariz yanlışların olması, bu düşüncelerin yerleşmesine neden olmuştur. Bunun üzerine ehliyetli bir komisyon tarafından Kur'ân'ın ilk önce kısa bir tefsirinin yapılması, sonra da bu tefsirin Batı dillerine çevrilmesi fikri kabul görmüş, İslâm dünyasındaki çeviri yöntem arayışlarındaki farklı tekliflerden biri olan tefsîrî tercümenin alt yapısı oluşmuştur.¹²

Kısaca böyle bir tarihsel arka plân sahip olan İslâm dünyasındaki Kur'ân tercümesi tartışmaları sonucu şu tarz tercümelerden bahsedilmiştir.¹³

Misli Misline Tercüme: Her açıdan eşdeğerliliği öngören bu tarz tercüme ile kaynak dildeki metin ile hedef dildeki metnin her açıdan birbirinin aynı olması kastedilmektedir.¹⁴ Bununla, sözcük sayısı, yan anlam - düz anlam, vurgu ve iletişim gibi bir-

11 Savory, *age.*, s. 129.

12 Ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim, Ahmed, *Dirâsetün Havle Tercemeti'l-Kur'âni'l-Kerim*, Kahire trs., Sabri, Mustafa, *Kur'ân Tercümesi Meselesi*, Çev: Süleyman Çelik, İstanbul 1993.

13 Genel olarak iki kısımda harfi ve tefsiri tercüme olarak ele alınan bu mevzuda tarihsel arka planı oluşturmamıza daha uygun olduğu için dörtlü tasnif benimsenmiştir. Zehebî ve Zerkânî ise tefsîrî ve mâ'nevî tercümeyi bir arada ele almışlardır.

14 Bkz. ez-Zehebî, Muhammed, *et-Tefsîr ve'l-Müfesssîrûn*, Kahire 1976, C. I, s. 24.

çok açıdan herhangi bir noksanlık ve ziyade olmaksızın, bir dildeki lafızların başka bir dile aktarılmasıdır. Böyle bir tercüme tanımı, genel olarak Kur'ân'ın tercüme edilemeyeceğinin, Kur'ân tercümesinin hiçbir zaman aslın yerini tutamayacağına ispatı sadedinde geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Kur'ân'ın herhangi bir harfini değiştirmeye kalkmanın ne denli büyük bir günah olduğu fikri ile de beslenen, Kur'ân'ın tercüme edilemeyeceği fikrinin örneklendiği bu tercüme tanımının pratiği olmadığı ve olamayacağı açıktır.

Harfî Tercüme: Literal tercüme olarak da tanımlayabileceğimiz bu tercümede daha sınırlı alanda bir eşdeğerlilik öngörülmektedir. Buna göre, kaynak dildeki metin, hedef dile, kelimelerin lafzî yapısına bağlı kalarak, nakledilecektir.¹⁵ Bu tür bir tercüme, bir önceki tercüme çeşidinde göre daha mümkün gözükse de anlamı taşıma açısından önemli zaafiyetlere sahiptir.

Ma'nevî Tercüme: Serbest çeviri içinde mütalâa edebileceğimiz ve manayı esas aldığı için de anlam çevirisi olarak tanımlayabileceğimiz bu çeviride, kaynak dildeki lafızların tertibine, kelimelerinin denkliliğine riâyet etme şartı olmaksızın, herhangi bir sözün anlamının, hedef dile aktarılması kastedilmektedir.¹⁶ Bu tercüme çeşidinde, çevirmenden beklenen, metni, kaynak dilde anlayıp, bu manaları hedef dilde kendi ifade tarzıyla nakletmesidir. Ma'nevî tercüme, Kur'ân'ın dilsel ve edebî i'cazı kaybolsa da anlamı korunduğu için mümkün görülmüş ve meşru sayılmıştır.¹⁷ Ancak yine de Türkçe tercüme bağlamında değerlendirdiğimizde ma'nevî tercüme, gerektiği kadar rahat davranıldığını söylemek çok zordur. Zira pratikte Kur'ân'ın kutsallığına ve asliyetini korumaya duyulan hassasiyet baskın gelmiş, literal çeviriye meyledilmiştir.

Tefsîrî Tercüme: Özellikle üzerinde durmak istediğimiz bir diğer tercüme yöntemi, tefsîrî tercümedir. Daha önce de değindiğimiz gibi Kur'ân'ın asla tercüme edilemeyeceğini düşünenlerin razı olabilecekleri tek tercüme çeşidi olan bu tercümede, sözün bir başka dile şerhi ve izahı söz konusudur,¹⁸ bir başka tarz uygulamada ise, kaynak dildeki metin, önce kendi dilinde yorumlanmakta sonra hedef dile aktarılmaktadır.¹⁹ Bu yöntemle yapılan çeviri, kaynak dildeki metnin çevirisi olmaktan çıkmış, onun tefsirinin tercümesi olmuştur.

Tefsîrî tercüme ile, hem tercümenin, aslın yerini alabileceği endişesi giderilmekte hem de yanlış anlamlar nispeten önlenebilmektedir. Buna rağmen bizce bu işlemi bir

15 ez-Zehabî, *age.*, C. I, s. 23.

16 ez-Zerkânî, Muhammed, *Menâhilü'l-Irfân*, Beyrut 1995, C. II, s. 92.

17 Aydar, Hidayet, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, İstanbul 1996, s. 267.

18 ez-Zehabî, *age.*, C. I, s. 24, 27.

19 Kur'ân'ın tercümesiyle ilgili münakaşaların oldukça yoğun olarak yapıldığı 1936'lı yıllarda, el-Ezher meşihası da rektör M. Mustafa el-Merağî'nin başkanlığında, Kur'ân-ı Kerîm'in önce Arapça olarak ve çiz bir şekilde tefsirini, daha sonra da bu tefsirin başta İngilizce ve Fransızca olmak üzere diğer dünya dillerine çevrilmesini kararlaştırmıştı. Mısır hükümet ve parlamentosunun muvafakatıyla bu hayırlı işe teşebbüs edilmiş, fakat ne yazık ki, bir süre sonra bu hayırlı teşebbüs akamete uğramıştır. Aydar, *age.*, s. 271.

tercüme olarak tanımlamamak gerekir. Kanaatimizce bu bir tercüme değil, bir tefsirdir. Zira okur asıl metni değil, onun yorumunu okumaktadır.

Çeviri yöntemleri üzerinde yapılan İslâm dünyasındaki bu tasnif ile, Batı dünyasındaki çeviri yöntemleri arasında bazı ortak noktalar olmakla beraber, her ikisinin arasında oluştukları ortamlar, öncelikleri ve ihtiyaçları açısından farklılıklar vardır. İslâm dünyasında tercüme, metnin aslın yerini tutmaması gerekir endişesini esas alan, anlamla beraber metnin üslubunu önemseyen bir tasnif yapılmıştır. Çünkü Kur'ân'ın en önemli özelliği, edebî i'cazıdır. Bunun kaybolmaması gerekmektedir. Bu nedenle, ma'nevî ve tefsirî tercümenin olabilirliği kabul edilmiştir.

Aynı gerekçelere bağlı olarak Kur'ân tercümelerinin nasıl isimlendirileceği hususu da tartışılmıştır. Tercümenin asıl gibi anlaşılmasını temine yönelik bir çaba olarak, Kur'ân çevirilerine "tercüme" değil "meâl" isminin verilmesi uygun görülmüştür.²⁰ Zira tercüme kelimesi, herhangi bir tanımlama olmadan yalnız başına kullanıldığında, metnin olduğu gibi nakledilmesi anlamını çağrıştırmaktadır. Bir anlamda serbest çevirinin önünü açması gereken bu adlandırma özümsemediğinden olsa gerek, bir yanda İslâm dünyasında "meâl" ismiyle yapılan bu çalışmaların pek çoğunda, kimi zaman anlamı feda etmek bahasına literal yoruma yöneldiği görülürken, diğer yandan okurlar da çevirileri, Kur'ân'ın aslıymış gibi algılayarak zaman zaman meâllerden hareketle yanlış çıkarımlarda bulunmaktadır. Söz konusu hassasiyet, özü itibarıyla "yorum ile anlamın birbirinden ayrılması gerekir" şeklindeki düşüncemizle örtüşmektedir. Ancak gözlemlenen tavırlar, özelde ülkemizdeki Türkçe çeviriler bağlamında Batı'daki anlamıyla kutsal metnin serbest çevirisi fikrinin henüz yerleştirilemediğini göstermektedir.

Gerek Batı'da gerekse İslâm dünyasındaki kutsal kitap çevirileri çevresinde yapılanları ve tartışmaları yorum ve anlam ayırımı bağlamında değerlendirdiğimizde Batı'da kutsal metnin asliyeti söz konusu olmadığı için yorumun daha meşru bir zemine oturduğu, İslâm dünyasında, metnin otantikliği ve otoritesi nedeniyle tefsir ve çevirinin birbirinden ayrılacak bir zemine sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle Kur'ân çevirisi ile Kur'ân tefsirini birbirinden ayırmak gerekmektedir. Nitekim bu ikisinin arasını bulan, tefsirî meâl gibi isimlendirmeler de bu saik ile oluşturulmuştur.

III- Kur'ân Çevirileri ve Tarihsel Anlam

Geçmişteki Kur'ân çevirilerinde metnin orjinaline gösterilen sadakatin etkisi ile çoğunlukla lafzî tercümeye meyledildiği görülmekle beraber son zamanlarda daha yaygın bir şekilde, bazı çevirilerde çevirmenin kendi tarihselliğindeki yorumları, sanki kaynak dildeki lafzın, hedef dildeki karşılığıymışçasına nakletmesine rastlanmaktadır. Bu durum genel olarak anlam ve yorum farkının göz ardı edilmesine dayanmakla beraber kanaatimizce tarihsel anlam bilincinin yeterince algılanmaması en önemli etkidir.

20 Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara 1988, C.I, s. 33.

Metnin sahilhliği ve ortaya çıkan eviri geleneği açısından Kur'an çevirilerinde daha sağlıklı bir metin oluşturmak için nasıl bir yöntem uygulanacağını, mevcut tarihsel ve dinî refleksleri dikkate alarak yeniden tartışmak gerekmektedir. Bu bağlamda Kur'an'ın metinsel özellikleri, içeriği ve üslubunu gözetten bir yöntemin oluşturulması isabetli olacaktır. Yorum ve anlam ayırımının yapıldığı bir yöntem bu açıdan önemlidir. Zira Kur'an, aşkın bir kaynaktan gönderilmesi nedeniyle **ilâhî**, belirli bir zaman diliminde belirli bir dil ile gönderilmesi hasebiyle **tarihsel**, muhataplarına Allah ile insan, insan ile insan ve insan ile onu vreleyen varlıklar arasındaki ilişkiler hakkında bilgi ve emirler aktarması yönüyle **normatif** bir kitaptır. Böyle bir tanıma göre Kur'an metninin, ne Batı'daki eviri yöntemlerinin birsinin veya bir kaçının ne de geçmişte yapılan tasniflerden herhangi birinin tek başına uygulanması gerektiği söylenebilir. Bunun yerine metnin tanımını, üslubunu, konularını dikkate alan, farklı ifadeler vresinde değişebilecek, esnek ama tutarlı bir yöntem uygulanmalıdır.

Bu tanıma göre biz, Kur'an'ın tarihsel oluşunu odağa alarak metnin anlaşılmasını amaçlayan, ancak indiği tarihsel anlamı aşmayan, yorumu değil, anlamı aktaran bir yaklaşımın, Kur'an'ın söz konusu üç zelliğine uygun bir yöntem olduğu kanaatindeyiz. Bu yöntemde, okur metne getirilecek, böylece metnin okura götürülmesi durumunda karşılaşılacak muhtemel anakronizmalardan, geçmişte bilimsel tefsir tarzı çalışmalarda yaşanan zaafardan da âzade kalınacaktır. Zira, virminin kendi tarihselliğini, metnin tarihselliğine hâkim kılması durumunda, daha sonraki tarihselliklerde bu eviri anlamsız veya tutarsız olma ihtimali ile karşı karşıyadır. Bu tür yorumlar, bir tefsir çalışmasında mazur görülebilirse de viride, makul karşılanmayacağı açıktır. Metnin anlamı gibi aktarılan ancak tarihsel anlamı gözetmeyen her türlü yorum, haddi zatında bir eviri olmayıp ancak tefsir olarak adlandırılabilir.

Yaptığımız teklifte geçen *tarihsel anlam* terimi ile, kaynak dildeki lafzın, metnin oluştuğu dönemdeki dil ortamı, ilk muhatapları vreleyen tinsellik içinde yüklendiği manaları kastediyoruz. Mevcut Arap dili ve tefsir çalışmalarına müracaat edildiğine bu manaları elde etmenin mümkün olduğu görülmektedir. Teklif ettiğimiz tarihsel anlama dayalı bir viride genel olarak şu hususlara dikkat edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

1- Bilimsel tefsir vrisi ile kelimelerin asli anlamlarının bozulmaması:

Bilindiği gibi Kur'an'ın bazı ayetleri teknolojik veya bilimsel gelişmelere bağlı olarak yorumlanabilme özelliği arz etmektedir. Tefsir tarihi literatüründe "bilimsel tefsir" başlığı altında mütalâa edilen bu konunun meşruiyeti, geçmişte muhtelif tartışmalara neden olmuştur. Bir grup, bu ayetlerin yeni bilimsel gelişmeler işığında değil, metnin indiği dönemdeki anlamıyla aktarılması gerektiğini savunmuştur. Onlara göre, Kur'an'ın indiği dönemde anlaşılabilir olması için, ilk muhataplara bildikleri ile hitap edilmesi gerekmektedir. Bu fikri savunanların başında şâtıbî gelmektedir. şâtıbî, Kur'an'ın, Arapça indirildiğini beyan eden²¹ ayetleri ele alarak Kur'an'da yabancı keli-

me var mıdır? sorusunu incelemiş; netice olarak Kur'ân'ın hem üslûp hem de manaları bilinen kelimeleri kullanma açısından Arapça olduğunu belirtmiştir.²² Bu esas üzere Arapların o gün bildikleri ilimleri sıraladıktan sonra "Şeriatı anlamak için mutlaka ümmîlerin (Kur'ân'ın kendi dilleriyle indiği Arapların) bildiği hususlara tabi olmak gerekecektir. Şeriatı anlamak için bu esastan ayrılmamak gerekir."²³ demektedir.

Bunâ mukabil başta bilimsel tefsiri ilk defa sistemli bir şekilde ele alan Gazzalî,²⁴ Fahrüddin er-Râzî, Ebül-Fadl el-Mürsî olmak üzere bu yöntemi benimseyenler olmuş, bu hareket, özellikle İslâm dünyasının gerileyip Batı dünyasının teknolojiye üstünlüğü ele geçirildiği XIX. y.y.'da daha aktif hâle gelmiştir.²⁵ Bilimsel tefsir anlayışını benimseyenler "Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık"²⁶ "Sana bu kitabı her şeyi beyan edici olarak indirdik"²⁷ gibi ayetler ile benzer anlamdaki hadisleri kendilerine dayanak yapmışlardır.

Nihai olarak bir yorum olması nedeniyle bir tefsirde mazur görülebilecek bu anlayışın Kur'ân tercümesine taşınması onaylanabilecek bir şey değildir. Zira çeviride esas olan bilimsel yorum değil tarihsel anlam aktarmaktır. Şâyet çevirmen istiyorsa bu konudaki yorumunu dipnot ile verebilir.

Mesela Kur'ân'da muhtelif ayetlerde²⁸ geçen "asılıp tutunan bir şey" anlamına gelen "alak" kelimesini embriyo şeklinde çevirmek bir bilimsel yorumdur. Bunun yerine kelimeyi aslına uygun olarak çevirip bir dipnot ile bu yorumu yapmak çeviri işlemine daha uygundur.

2- Tarihsel öğeleri atarak metnin değiştirilmemesi:

Kur'ân'da, tarihsel bir metin oluşu ile bağıntılı olarak, bazı ayetlerde indiği dönem kültürü ile ilgili olaylar, inanışlar anlatılmıştır. Bu ayetlerde yer alan bazı tarihsel öğelerin başka bir dile aktarılması çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu durumda da bizce bu tarihsel öğeler olduğu gibi aktarılmalı ve dipnotla izah edilmelidir. Bunun yerine tarihsel öğeleri atlayarak anlamı başka sözcükler ile karşılamak doğru değildir.

Mesela; "Allah, ne *bahîre*, ne *sâibe*, ne *vasîle*, ne de *hâm*'ı meşru kılmıştır. Buna mukabil inkârcılar, bu konuda Allah'a iftira ediyorlar. Onların çoğu akletmezler"²⁹

Âyetinde yer alan "*bahîre*, *sâibe*, *vasîle*, *hâm*" kelimeleri tarihsel öğelerdir. Zira bunlarla neyin kastedildiği bilinmeden ayetin manası açığa çıkmamaktadır. Bu öğeler va-

22 eş-Şâtibî, Ebû İshak, *el-Muvâfakât*, Mısır trs., C. II, s. 65.

23 eş-Şâtibî, *age.*, C. II, s. 82.

24 Cerrahoğlu, *age.*, C.II, s. 427.

25 Cündioğlu, "Tefsir'de Hellenizm", *Bilgi ve Hikmet*, Güz 1993/4, İstanbul 1993, s.164.

26 En'âm, 6/59.

27 Nahl, 16/89.

28 Hac, 22/5, Mü'minûn, 23/14, Çafir, 40/67, Kiyâmet, 75/38, Alak, 96/2.

29 Mâide, 5/103.

sitasıyla en genel manada geçmişten gelen³⁰ yanlış inanışların onaylanmadığını belirtmektedir.

Bu ayeti, Muhammed Esed, nihâî amacı gözeterek, "Bazı hayvan cinslerinin bâtil inançlarla işaretlenmesi ve insanların kullanımından alıkonması, Allah'ın emri değildir. Ama hakikati inkâr şartlanmış olanlar, kendi uydurdıkları yalanları Allah'a yakıştırırlar. Ve onların bir çoğu akıllarını asla kullanmaz" şeklinde çevirmiştir.³¹

Bize göre bu ayetin anlam çevirisi olmayıp, metnin birçok unsurunun değiştirilmesi olup tamamıyla bir yorumdur. Metnin çevirisini okuyan okuru değiştirilmiş bir metin ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Esed bunun farkında olarak dipnotta şu açıklamayı yapmaktadır. "Bu ifadeler, İslâm öncesi Arapların, meralara salarak ve kullanılmalarını veya kesilmelerini yasaklayarak muhtelif tanrılarına adamayı âdet edindikleri bazı evcil hayvan cinslerini gösterir. (...) bu sebepten dolayı ve içlerinde taşıdıkları karmaşıklık nedeniyle yukarıdaki dört terim başka herhangi bir dile çevrilemezler. Sonuç olarak onları metin içinde, "bâtil inançlarla işaretlenmiş ve insanların kullanımından alıkonmuş belli hayvan cinsleri" olarak çevirdim, bu bütün otoritelerin ittifakıyla, dört cins hayvanın ortak vasfı olarak görülmüştür. Onların burada zikredilmeleri, bazı sözde "dinî" yükümlülüklerin ve yasakların keyfi şekilde uydurulmasının bir tasvirini amaçlar."³²

Bize göre M. Esed, anlamı bu şekilde taşımaya çalışmak yerine, metinde değişiklik yapmadan dipnottaki bilgileri verseydi, çeviri formatına daha uygun davranmış olurdu. Böyle bir çeviri ile, tarihsel öğelerin taşıdığı anlamların başka tarihselliklerdeki kişilerce de algılanması, yani tarihsel eşdeğerlilik de sağlanmış olurdu.

3- Deyimlerin çevrilmesi:

Deyimlerin kendi dil ortamlarında kültürel bir arka plânı vardır. Kimi zaman bu sözler, başka bir kültür ortamına tercüme yoluyla aktarıldığında anlamsızlığa, yanlış anlamlara kısacası anlam bulanıklığına yol açabilmektedirler. Bu özelliği nedeniyle mesellerin anlamı, çoğu zaman ancak olduğu ortam ile aralarındaki tarihsel bağlamın kurulması ile elde edilmektedir. Toplum ve kültür ile böylesi bir ilişki ve etkileşim içinde olan deyimler Kur'ân'da da yer almıştır. Bu nedenle Kur'ân çevirisinde tarihsel perspektifi önemseyen bir çeviri yönteminde, deyimler önemli bir yer işgal eder. Deyimlerin çevirisi konusunda da yukarıda belirttiğimiz prensiplerin uygulanması gerektiğini

30 Mâide, 5/104.

31 Esed, *Kur'ân Mesajı*, s. 215. Orjinali ise şöyledir. "It is not of God's ordaining that certain kinds of cattle should be marked out by superstition and set aside from the use of man; yet those who are bent on denying the truth attribute their own lying in-ventions to God. And most of them never use their reason" Asad, Muhammad, *The Message of The Qur'ân*, Gibraltar 1993, s. 165 - 166.

32 Esed, *Kur'ân Mesajı*, s. 216.

düşünüyoruz. Yani öncelikle tarihsel anlam gözetilmelidir. Burada üç durum söz konusudur.

Deyimler ile kültürler arasındaki sıkı ilişki ve anlamın bu kültür ortamına bağımlılığı nedeniyle kimi zaman kaynak dildeki bir deyim, hedef dile çevrildiğinde aynı anlamı vermemekte, anlamsızlığa veya yanlış anlamalara sebep olmaktadır. Bu durumda şayet bu deyimlerin çevirisinde kaynak dildeki deyimle hedeflenen amaç, hedef dilde elde edilebiliyorsa, deyim, aynen çevrilmelidir. Meselâ: 7/A'râf/40. ayette "*hatta yelicele'l cemelü fi semmi'l hıyat*" ifadesi ile (Devenin veya bir başka anlayışa göre halatın iğne deliğinden geçmemesi) ile bir işin imkânsızlığı anlatılmaktadır. Her ne kadar Türkçe'de bu durum aynı deyim ile anlatılamasa da söz konusu ifade Türkçe'ye çevrildiğinde amaçlanan anlam verilebilmektedir.

Ancak bazı deyimlerde amaçlanan anlam aynı şekilde hedef dilde aktarılamamakta hatta yanlış anlamalara yol açabilmektedir. Bu durumda, yine kaynak dildeki deyim, hedef dilde kendi bütünlüğünde anlamlı bir şekilde çevrilmeli, ancak bu deyimle amaçlanan anlam aktarılamadığı için dipnotta bu deyim ile neyin anlatılmak istendiği, izah edilmeli, hedef dilde bu durum için kullanılan bir deyim varsa de bu da zikredilmelidir.

Mesela; 7/A'râf/149. Âyette geçen "*velemmâ suqıta fî eydihim*" ifadesi "Başları avuçları arasına düşürülüp de ..." şeklinde çevrildiğinde her ne kadar kendi içinde bir anlam taşısa da deyim olması hasebiyle ayetin bütünlüğünde amaçlanan anlamı aktaramamaktadır. Bu nedenle bir dipnot ile bunun bir deyim olduğu ve Arapça'da şiddetli bir pişmanlık hâli ve bu pişmanlığa düşen kişinin, yaptığı işten duyduğu utancı düşünme hâlini ifade ettiğini belirtmek gerekir.

Bu iki durum dışında, kaynak dildeki deyim kullanıldığı hâli ifade eden hedef dildeki başka bir deyim, doğrudan metinde verilmesini, tarihsel anlamı kaybettireceği için uygun bulmamaktayız. Meselâ Elmalı, yukarıda bahsettiğimiz A'râf 149. ayeti "*Vaktâ ki ellerine kırâğı düşürüldü.*" şeklinde çevirmiş, ancak eseri bir tefsir olduğu için bunu izah etme imkânı bulmuştur.³³

4- Çevirmenin tarihselliği anlamı değiştirmeye ve yok etmeye neden olmamalıdır:

Çevirmenin kaynak metne karşı duruşunu belirten bu husus çeviri metnin güvenilirliği açısından çok önemlidir. Kendi tarihselliğindeki baskı veya arzularının etkisinde kalarak çevirmenin metnin tarihsel anlamını değiştirmesi veya yok sayması çeviri işlemi içinde mazur görülecek bir davranış değildir. Bu tür girişimlerin önündeki en büyük engel, metnin tarihselliği, yani tarihsel anlamdır.

Mesela, 4/Nisâ/ 34 ayetinde geçen "*darabe*" kelimesine bugünkü konjonktürün gereği olarak "*dövme*" anlamı vermeyip, sözlüklerdeki bu kelimenin karşılığı olan di-

33 Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kurân Dili*, İstanbul 1979, C. IV, s. 2282.

ğer anlamlarından herhangi birini, hatta hedef dilde argo kullanımı var gerekçesiyle "cima yapmak gibi" bir anlamı vermek, bir çeviri değildir.

5- Bir sözcüğün tarihsel anlamının hedef dilde karşılığının tam olarak bulunamaması;

Dil, bir ifade tarzı olarak düşüncelerin sözcüklerle aktarımıdır. Düşünceler ise; kendilerini, belirli değerlerin hâkim olduğu bir zaman ve mekânda, kendine has bir mantık örgüsü ile bir kültür ortamı içinde dışa vururlar. Dilin amacı düşünceleri aktarmak olduğu için ifadelerin anlaşılabilir bir yapıda olması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için düşünce aktarımında, içinde bulunulan tarihselliğin mevcut dil yapıları, dilsel öğeleri kullanılır. Bu nedenle dil, sadece bir iletişim aracı olmayıp, aynı zamanda beraberinde kültüre ve ortama ait pek çok şeyi taşıyan kompleks bir sistemdir.³⁴ Dilin en küçük öğeleri olan kelimeler, gerek vaz'ı gerekse kullanım şekli itibarıyla, oluştukları kültür ile aralarındaki ilişkinin bir neticesi olarak o günkü toplumun inançları, değerleri, ekonomik durumları, sosyal hayat ve coğrafi özellikleri ile ilişkili anlamlar yüklenirler. Dil, aynı zamanda ait olduğu toplumun mantık yapısını ve değer anlayışını da ortaya koymaktadır. Bu nedenle insanın içinde yaşadığı ve kendinin farkına vardığı bu bütünlüğü, Dilthey yaşam bütünlüğü, Heidegger dasein, Gadamer ise etkin tarih terimleri ile isimlendirmiş ve bu etkileşime dikkat çekmek istemişlerdir. İnsanı etkileyen bu bütünlük aynı zamanda dili de belirlemektedir. Bu etkinin varlığını yine nesnelerin isimlendirilmesinde görmekteyiz. Nesneleri isimlendirmede, her kelime dilin dışındaki gerçekliğin dilsel tasnifini temsil eder. Bu sınıflandırmada birçok değişik şeyi bir birlik hâlinde bir araya getirmeyi amaçlayan, kültür ve tarihin etkisinde olan bir düşünce süreci etkindir.³⁵ Bu etkileşimi inceleyen Benjamin Whorf'un Hint, Avrupa dilleri olan İngilizce, Fransızca ve Almanca ile bazı Hint Amerikan dilleri arasında bir mukayese yaptığı ve bu toplumların dışarıda gördüğümüz gerçekler dünyasını, tümüyle değişik ilkelere bağlı olarak tamamen değişik tasniflerle ele aldıklarını tespit ettiği aktarılmaktadır. Buna göre meselâ; hangi şekilde olursa olsun bir masa, şekil hususunu göz ardı eden bir toplumda sadece masa olarak adlandırılırken, Hint Avrupa dillerinde nesneleri, temel biçimlerine göre ayırarak sınıflama hâkim olduğu için, aynı masa, yuvarlak masa v.b şekillerde, şekli esas alınarak adlandırılmaktadır.³⁶ Bu ve benzeri yaklaşımlar,³⁷ dilin oluşumu ile toplum değerleri ve hayata bakıştaki mantık yapıları arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir.

34 Küyel, Mübehat, "İleri Dil ve Dil Transferi Üzerine Ön Düşünceler", *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, Ankara 1978, s. 97.

35 İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, Çev: Selahattin Ayaz, İstanbul 1984, s. 21 – 24.

36 İzutsu, *age.*, s. 24.

37 Arapların kelime türetmesinde çölün uçsuz bucaksız oluşu ve sıcaklığın etkisinin oluşu ayrıca onların müsebbib yerine sebepleri öncelemeleri gibi konularda ayrıntılı açıklamalar için bk. Emin, Ahmet, *Fecru'l-Islam*, Çev: Ahmet Serdaroğlu, Ankara 1976, s. 82 – 83.

Bunun gibi dilin oluşumunda ve isimlendirmede inançlar da etkili olmaktadır. Meselâ; Kur'ân'da geçen "tayr"³⁸ kelimesine uğursuzluk anlamı verilmesinde, Arapların kuşların uçuşuna bağlı olarak başlarına bir felaket veya uğursuzluk geleceğine dair bir inanış etkili olmuştur. Aynı şekilde "gays = yağmur bulutu" ile yardım kelimesi arasındaki ilişki de beklentiler ile isimlendirme arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yine "mecnun" kelimesi de bu tarz bir isimlendirmeye örnektir. Anlam olarak cinlenmiş manasına gelen bu kelime, Kur'ân'da inanmayanlar tarafından "mecnun şair"³⁹ şeklinde Hz. Peygamber'i tavsif sadedinde kullanılmıştır. Arapların hayatına baktığımızda onların herkesin sahip olamayacağı bazı üstün meziyetlere sahip kimselere, görünmeyen varlıklarla işbirliği yaptıklarını ifade etmek için "mecnun" kelimesini, bir cinden öğrenme anlamında kullandıklarını görmekteyiz. Buna göre onlar Hz. Peygamber'in getirdiği vahyin şiirlerde görülen büyüleyici bir üsluba sahip olduğunu ve bunu ancak bir cin sayesinde başarabildiğini ifade etmek için bu tavsifi yaptıkları anlaşılmaktadır.⁴⁰

Dil ile kültür arasındaki bu ilişki nedeniyle, çeviri işleminde her sözcüğün kaynak dilde hedef dile aktarımında tam karşılığını bulmak mümkün olmayabilir. Bu gibi durumlarda çevirmenin her iki dili de bu çağrışımlarıyla kavrayabilen bir çevirmen tarafından yapılması ve gerektiği yerde bu farkları dipnotlarla göstermesi gerekir. Bir Müslümanın Allah, peygamber, vahy tasavvuru ile bir Hristiyanın bu konulardaki tasavvurları aynı değildir. Bu nedenle çeviride Peygamber karşılığında "the Prophet" kelimesinin kullanılması, veya bu günlerde çokça bahsedilen "takva" kelimesi karşılığında İngilizce "godconsciousness" ile karşılanırken Türkçe'de bunun farklı izahlarla açıklanmasının gerekmesi gibi durumlarda da dipnotlarla okurun bilgilendirilmesi, metnin bozulmaması gerektiğini düşünüyoruz.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; çeviri ile tefsiri birbirinden ayıran en temel yaklaşım, anlam ve yorum arasındaki farktır. Her çeviri bir yorum içermekle beraber, burada yorum, çeviri işlemi yapan öznenin insan olmasından kaynaklanan ârizi bir zorunluluk iken, salt yorumlama işlemi olan tefsirde, yorum, amaçlı ve bilinçli bir faaliyettir. Bu ayırım yapılmadığı zaman, çeviri işlemi ile bir yandan metin ile okur arasındaki dil engeli kaldırılmaya çalışılırken, diğer yandan mütercim yorumları nedeniyle metin ile okur arasına surlar çekilmektedir. Bundan kurtulabilmek için çeviri işleminde, metnin tarihsel anlamını elde etmeyi hedefleyen bir yöntem başvurulmalıdır. Bu yöntem sayesinde okur metne getirilecek ve ona metnin anlam dünyası ile karşı karşıya kalma fırsatı verilecektir ki, bu da tarihsel eşdeğerlilik olarak tanımlanabilir.

Bu yöntem sonucunda karşımızda sade ve herhangi bir beşerî metinde alışık olduğumuz bir yapı ile karşılaşmayacağımızı düşünenler haksız sayılmazlar. Ancak bu konuda Savory'nin şu sözleri de üzerinde düşünölmeye değer gözükmektedir:

38 İsrâ, 17/13 v.d.

39 Saffât, 37/36.

40 el-İsfehânî, er-Ragıp, *el-Müfredât*, Tah; Nedim Mar'aşlı, Beyrut ts., s. 46.

".. Esaslı ve tamamıyla tabîî bir meyli hatırlayalım. Bütün insanlar mukaddes kitaplarının biraz arkaik, isterseniz biraz eskimiş deyiniz, günlük dilden hafifçe farklı, üslûp ve imaj bakımından biraz esrarlı bir dille yazılmasını tercih ederler.. "Mabedin tülü ikiye ayrıldı." sözünü onun yeni karşılığı olan "Tapınakta perde yarsına kadar yırtıldı." sözünden daha severek okurlar."⁴¹

Gerçekten de hiçbir kutsal metin okuru, okuduğu metni, çağdaş ve çok basit bir metin gibi okuma arzusunda değildir. Bize göre, metnin tarihsel eşdeğerlilik gözetilerek çevrilmesi sayesinde okur, metnin tarihsel anlam zenginliğine ulaşma ve buna göre metni kendisi yorumlama imkânına kavuşabilecek, çevirmenin metinle okur arasına girmesi engellenerek okur tarihsel zenginliğe sahip, daha saf bir metin ile karşı karşıya getirilecektir. Zira tarihî bir filimde, mekân, kostüm veya dil uygunsuzluğu nevin-den ortaya çıkan anakronizmaların onaylanmaması gibi Kur'ân çevirilerinde de tarihsel eşdeğerliliğin olmaması kabul edilemez bir durumdur.

41 Savory, *age.*, s. 134.